

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-10-74-95>

УДК 792.8.028.67:793.31]:821.161.2-17"18"

Черниш Д.О.

Львівський національний університет імені Івана Франка

ВТІЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО КОЛОРИТУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ В ОБРАЗІ ЕНЕЯ У ТАНЦЮВАЛЬНІЙ ВИСТАВІ ЗА МОТИВАМИ ПОЕМИ ІВАНА КОТЛЯРЕВСЬКОГО «ЕНЕЇДА»

Анотація. Досліджено втілення національного колориту українського народу в центральному образі танцювальної вистави за мотивами провідного твору української літератури. Окреслюється важливість впливу української літератури на створення українських танцювальних вистав, задля збереження національної культури. Окреслюється поема «Енеїда», як провідний взірець української класичної літератури. Проводиться структурний аналіз танцювальної вистави «Енеїда» в концепті українського національного балету. Описується характеристика художнього образу Енея у поемі І. Котляревського та проводиться порівняльний аналіз з втіленням хореографічного образу. Символізуються основні риси характеру Енея у вираженні образу України. Розкривається вагомість українського народного танцю як головного виразного засобу вистави та носія національної свідомості.

Ключові слова: український народний танець, танцювальна вистава, національний колорит, виразний засіб, розкриття хореографічного образу.

Chernysh Dmitro, Plakhotnyuk Oleksandr

Ivan Franko National University of Lviv

THE IMPLEMENTATION OF THE NATIONAL COLORITATE OF THE UKRAINIAN PEOPLE IN THE IMAGE OF THE ENEY IN A DANCING PERFORMANCE ON THE BASIS OF THE POEM BY IVAN KOTLIAREVSKYI «AENEID»

Summary. The embodiment of the national color of the Ukrainian people in the central image of a dance performance based on the leading works of Ukrainian literature has been investigated. The importance of the influence of Ukrainian literature on the creation of Ukrainian dance performances in order to preserve national culture is outlined. The poem «Aeneid» is highlighted as a leading example of Ukrainian classical literature. A structural analysis of the dance performance «Aeneid» in the concept of Ukrainian national ballet is conducted. The description of the artistic image of Aeneas in I. Kotlyarevsky's poem is described and a comparative analysis is made with the embodiment of the choreographic image. The key features of Aeneas' character in expressing the image of Ukraine are symbolized. The importance of Ukrainian folk dance as the main expressive means of performance and the carrier of national consciousness is revealed. In the context of the article the features of dance art, the main components and typological features of folklore as a means of revealing the ideological and artistic content of folk dance are considered, the conceptual criteria of dance folklore are considered. The directions and forms of application of game and story dances are considered, the general characteristic of their influence on harmonious development and prospects of use in dance performances is given. Due to the perfection of artistic forms, folk dance, through its artistic and aesthetic content, brings to the modern man the primordial values developed by mankind. Folk dance is one of the oldest forms of creativity, based on specially selected, ordered and systematic gestures, movements, poses that make up the lexical foundation of Ukrainian folk dance. In the organic merger of expressive means, the main role is played by the dance movement, its subordination to the internal intonational logic of the development of action. This is where the path to creating an artistic image begins, which is the basis of choreographic work and is often perceived indirectly through choreographic phrases, sentences.

Keywords: Ukrainian folk dance, dance performance, national color, expressive means, disclosure of the choreographic image.

Постановка проблеми: пізнання та вивчення української культурної, літературної та фольклорної спадщини дає змогу створювати нові та вдосконалювати вже існуючі зразки культури Українського народу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стаття базується на аналізі танцювальної вистави «Енеїда» та однойменній поемі Івана Котляревського. Також проаналізовані інтернет ресурси які включають в себе інформацію стосовно колориту українського народу.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Український фольклор та колорит, надихав багато видатних постатей, проте втілення та відображення Енея з поеми «Енеїда», у танцювальній виставі, як тема стат-

ті не розкривалась, тому метою даної статті є розглянути образ Енея у танцювальній виставі «Енеїда».

Формулювання цілей статті: дослідити відображення українського колориту в танцювальній виставі, зокрема в образі Енея.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах сьогодення, коли у суспільстві вагоме значення приділяється вихованню національно-патріотичної свідомості, українське хореографічне мистецтво потребує особливої уваги та шляхів його популяризації. Щоб сформуванню національну ідею українського народу засобами хореографічного мистецтва, балетмейстери постановники звертаються до провідних зразків української літератури, і через призму художніх

образів та виразних засобів втілюють на балетній сцені національний колорит українського народу.

На жаль, на сьогоднішній день, існує не так багато національних українських танцювальних вистав, які б входили до репертуару українських театрів та окреслювали культуру та традиції українського народу. Ця проблема повинна турбувати не тільки знаних балетмейстерів-постановників та мистецтвознавців, але й звичайних громадян. Зникнення української національної культури призведе до зникнення української нації, що в умовах нинішнього устрою є надзвичайно важливою.

Розв'язанням даної проблеми почав займатись ще Ю. Станішевський у своїй праці «Український балетний театр: история и современность» [10] він окреслив увесь шлях становлення українського балетного театру, та тема національної традиції є знаковою і в дослідженнях сучасних мистецтвознавців [3]. Проте вирішення проблеми даного дослідження вимагає більш практичного підходу, а тому ґрунтується на методі аналізу створеного танцювального твору на основу класичного твору української літератури.

Мета даної статті виявити ознаки національного колориту українського народу в образі Енея у танцювальній виставі за мотивами поеми Івана Котляревського «Енеїда». Для досягнення значеної мети поставлені такі завдання: розглянути танцювальну виставу «Енеїда», як зразок національного українського балету; окреслити втілення художнього образу персонажу Енея у танцювальній виставі «Енеїда»; виявити головні виразні засоби пластичного вирішення танцювальної вистави «Енеїда».

В творах української літератури завжди окреслюється національна ідентичність українського народу. Одним із провідних взірців класичної української літератури можна вважати поему Івана Котляревського «Енеїда», яка вважається першою масштабною пам'яткою українського письменства, оскільки перша була укладена розмовною українською мовою [5]. Легко і невимушено влітаються у сюжет поеми описи різних аспектів життя українця. У поемі зібрано велику й цінну етнографічну, етнологічну і фольклорну інформацію [1]. Цей твір є національним скарбом української культури і тим привертає увагу митців різного мистецького спрямування.

Як зазначає мистецтвознавець О. Плахотнюк «У послідовності утвердження багатозначної танцювальної образності зверталися українські балетмейстери, які прагнули до художнього перетворення фольклорних зразків у сценічний образ і розширення виразних засобів класичного танцю синтезуючи його з фольклорною хореографією» [9, с. 173]. Дане твердження надає нам можливість аналізу танцювальну виставу «Енеїда».

Аналізуючи «Енеїду», як художній твір, можна виявити, що в її літературній побудові прихована різноманітна жанрова палітра, яка дає можливість створення різних мистецьких проєктів, в тому числі і візуальної репрезентації цього твору, а саме втілення її сюжетної основи у танцювальну виставу.

Танцювальна вистава «Енеїда» створена на основі сюжету поеми Івана Котляревського та наділена національною формою героїчного спектаклю.

В ній синтезується український танець, танець народів світу, класичний балет та елементи сучасної хореографії. Це дає підставу відносити її до різновиду українського національного балету, що ґрунтується на актуалізації українського минулого. Музична партитура вистави складена з українських народних мотивів, фольклорно-етнічних ритми та ліричних мелодій. Кожен із цих елементів виважено відповідає часовим рамкам відтворення дії, характеру епізоду та емоційній насиченості.

Завдяки опорі на нові загальні тенденції розвитку балетного мистецтва (зменшення побутової деталізації і симфонізації танцювальної мови), використовуючи гармонійне поєднання виразних засобів народного та класичного танців, стало можливим сценічне втілення як історичних, так і комедійних сюжетів та сюжетів з філософським підтекстом, які запозичені з української класичної літератури [9, с. 114].

При створенні вистави було збережено основні сюжетні лінії й образи поеми, та головна ціль полягала в інтерпретації їх засобами мистецтва хореографії. Хоч вистава була насичена численними побутовими елементами, та все ж кожен персонаж мав свої специфічні пластичні характеристики. Звичайні герої були зображені засобами українського танцю, нереальні істоти, засобами класичного танцю з елементами сучасної хореографії. Масові сцени були побудовані композиційно грамотно, яскраво вистроювались мізансцени та логічні епізодні переходи.

Щоб описати національний колорит цілого народу, слід втілити його у характері одного персонажу. Таким чином особливого значення набуває образ Енея, який є центральним образом танцювальної вистави «Енеїда» за мотивами поеми Івана Котляревського.

Еней – син Венери і Анхіза, троянський царевич, утікач з Трої, головний герой поеми «Енеїда» І. Котляревського [2, с. 60]. Автор оригінального тексту наділив його розумом та відвагою. Образ героя Енея втілює не лише людські риси характеру та манеру поведінки, а й символізує образ усієї України. В рисах характеру Енея прослідковуються такі ознаки як: сміливість і відчайдушність, розсудливість і завзятість, хоробрість і відвага, він був близький до народу, щирість і простота, уміння швидко орієнтуватися в різних обставинах і ще в нього критичне ставлення до самодержавства та панства [6, с. 11]. Тому однією з надзадач у створенні хореографічного образу було віднайти унікальні пластичні форми, які б протягом усієї вистави окреслювали ті важливі риси та зберегти художній образ, створений І. Котляревським.

У виставі він постає перед нами досить суперечливим персонажем, з одного боку ми бачимо його ледачим, занадто він полюбляє пиячити, гуляти, а з іншого боку, коли йде мова про інтереси троянців, громадський обов'язок, Еней веде себе дуже достойно, навіть героїчно [6, с. 10–11]. Створення «Енея» свідчить про високий рівень розвитку виразних засобів українського народно-сценічного танцю взагалі, оскільки авторам хореографічного тексту вдалося показати не тільки книжкового героя, а і історичну постать, носія ідентифікаційного коду нації, що проявлялось в динаміці рухів, пантомімі та акторській грі.

Та крім позитивних рис, у нього були і негативні сторони в характері, такі як: легковажність, нестійкість і непослідовність, пристрасть до хмільних напоїв, та деколи він був боягузом та безпорадним у деяких ситуаціях [6, с. 11]. Котляревський у своїй поемі не раз висловлювався про Енея: «п'яний до втрати людської подоби, а потім мучився на похмілья, але, легковажний і безпечний, він і не подумав змінити спосіб життя. З похмілья у Енея «опухли очі, як в сови, і весь обдувся, як барило» [8, с. 10–11]. Так у виставі часто використовуються пластично нестійкі позиції та виконання рухів, що підсилюються реkvізитним оснащенням: пивні бочки, келихи, накриті столи.

В середині вистави Еней перетворюється з веселого гульвіси на дипломата та мудрого державного діяча, справжнього козацького отамана, що піклується про своє військо, поважає його, розуміє, що перемога – насамперед заслуга хороброго війська [7, с. 49]. Цей момент яскраво виражений у епізоді, коли Еней припливає до греків, та своїми дарунками просить прийняти його людей на нових землях та задля хороших відносин з місцевими людьми. Після перемоги над Турном від очолює народи і таким чином створює міцну державу з демократичним устроєм.

Еней – патріот. Думками він лине завжди на Україну, ніколи її не забуває. Саме через бачення цього героя подано образ України. Еней об'єктивно оцінює досягнення і втрати століть [2, с. 65]. Пластичним вирішенням хореографічного образу, розкрив значення чоловічого народного танцю, та наситив своєрідним національним колоритом. Саме мовою українського народного танцю можна зберегти національні традиції України і проникнути в національну свідомість народу.

Недарма одним з головних виразних засобів вистави можна вважати український народний танець.

Український народний танець у різних регіонах України має свої лексично-стилістичні особливості, пронизаний національним духом, насичений багатством українських традицій [3]. У танцювальній виставі «Енеїда» домінують риси Центральної України, що обумовлено часом та місцем відтворення дії. Це і ліричний жіночий танець, наповнений подебасками, упаданнями, повільними танцювальними кроками; сильний чоловічий танець, насичений стрибками та трюками, та спільний гопаковий фінал.

Список літератури:

1. Аналіз «Енеїди» Івана Котляревського. *Українська мова та література підготовка до ЗНО*. URL: <https://zno.if.ua/?p=550> (дата звернення: 23.10.2019).
2. Андрущенко М. Іван Котляревський на тлі української культури 18 ст. *Київська старовина*. 1998. № 5. С. 60–67.
3. Бігус О. Тема патріотизму і національні традиції українців в українській народній хореографії. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2013. № 2. С. 104–107. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdakkkm_2013_2_28 (дата звернення: 23.10.2019).
4. Верховинець В. Теорія українського народного танцю. Київ : Муз. Україна, 1990. 150 с.
5. Енеїда (Котляревський). Вікіпедія: вільної енциклопедії. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%B%D0%B5%D1%97%D0%B4%D0%B0_\(%D0%A%D0%BE%D1%82%D0%BB%D1%8F%D1%80%D0%B5%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%B%D0%B5%D1%97%D0%B4%D0%B0_(%D0%A%D0%BE%D1%82%D0%BB%D1%8F%D1%80%D0%B5%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9) (дата звернення: 21.10.2019).
6. Ленда Р. Іван Котляревський і доба національного відродження. *Українська мова та література*. 2008. № 37. С. 8–9.
7. Мартич Т. Поема І. Котляревського «Енеїда» : Тести для перевірки змісту. *Дивослово*. 2002. № 10. С. 48–49.
8. Марценко Г. «Енеїда» Івана Котляревського, тема і значення поеми. *Дивослово*. 2005. № 3. С. 10–12.
9. Плахотнюк О. Творчість Тараса Григоровича Шевченка на балетній сцені. *Вісник Львівського університету*. 2014. Вип. № 15. С. 171–176.
10. Станишевський Ю. Український балетний театр : история и современность. Київ : Муз. Україна, 2008. 411 с.

Саме український народний танець відтворює темперамент українців, їхню ментальність. У ньому часто відображені звичаї і традиції українського народу [3]. У танцювальній виставі «Енеїда» це прослідковується у незмінності лексики, пантомімічній обіграності та характері сценічної поведінки.

Видатний український хореограф, основоположник запису танцю в Україні, фольклорист, етнограф, композитор, хорівий диригент В. Верховинець (1880-1938) так висловлював свою думку про народний танець в Україні: «Наш балет, якщо йому судилося коли-небудь народитися, мусить бути народним, своєрідним, а таким він стане тоді, коли в нього увіллється багатство народного танцю з його мальовничими фігурами й широкою, нічим не обмеженою фантазією думок, і коли він буде перейнятий духом веселих танцювальних пісень, повних кипучості, енергії, бадьорості та невимушеної щирої розваги справжнього народного життя» [4, с. 11]. Танцювальна вистав «Енеїда» є доказом того, що українська національна хореографія набула іншого рівня і довела, що здатна в танцювальних образах передавати настрої та ідеї сучасності.

Висновки з даного дослідження. Отож, можемо зазначити результатом даного дослідження можна виявити, що одним з засобів збереження національної ідентичності українців виступає популяризація провідних творів української літератури. Їх сюжетна основа дає можливість створювати танцювальні вистави оснащені національним колоритом засобами українського народного танцю. Прикладом такої взаємодії є танцювальна вистава «Енеїда», у якій в образі центрального персонажу Енея розкриваються національні риси українського народу та окреслюється образ України. В хореографічному втіленні художнього образу за допомогою українського народного танцю витримані усі риси окреслені в оригіналі тексту І. Котляревським. В образі Енея мовою танцю описано всю історію боротьби українського народу і передано ідеї сучасності українського життя.

Перспективи розвитку українського танцювального мистецтва приведуть до збереження національної традиції України, розвитку української культури і проникнення в національну свідомість народу. Без традиції нема культури, без культури нема нації.

References:

1. Analiz «Eneidy» Ivana Kotliarevskoho (2019). Ukrainska mova ta literatura pidhotovka do ZNO. Available at: <https://zno.if.ua/?p=550> (accessed 23 October 2019).
2. Andrushchenko, M. (1998). Ivan Kotliarevskiy na tli ukrainskoi kultury 18 st. [Ivann Kotliarevskiy against the backdrop of 18th century Ukrainian culture]. *Kyivska starovyna*, no 5, pp. 60–67.
3. Bihus, O. (2013). Tema patriotyzmu i natsionalni tradytsii ukraintsiv v ukrainskii narodnii khoreohrafi [The theme of patriotism and national traditions of Ukrainians in Ukrainian folk choreography]. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstv* (electronic journal), no 2, pp. 104–107. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdakkkm_2013_2_28 (accessed 23 October 2019).
4. Verkhovynets, V. (1990). Teoriia ukrainskoho narodnoho tantsiu [The theory of Ukrainian folk dance]. Kyiv : Muzychna Ukraina. (in Ukrainian)
5. Eneida (Kotliarevskiy) (2019). Wikipedia: encyclopedia website, available at: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BD%D0%B5%D1%97%D0%B4%D0%B0_\(%D0%9A%D0%BE%D1%82%D0%BB%D1%8F%D1%80%D0%B5%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BD%D0%B5%D1%97%D0%B4%D0%B0_(%D0%9A%D0%BE%D1%82%D0%BB%D1%8F%D1%80%D0%B5%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9)) (accessed 21 October 2019).
6. Lenda, R. (2008). Ivan Kotliarevskiy i doba natsionalnoho vidrozhennia [Ivan Kotlyarevsky and the National Revival Day]. *Ukrainska mova ta literature*, no 37, pp. 8–9.
7. Martych, T. (2002). Poema I. Kotliarevskoho «Eneida»: Testy dlia perevirky zmistu [I. Kotlyarevsky's poem «Aeneid»: Tests to check the content]. *Dyvoslovo*, no 10, pp. 48–49.
8. Martsenko, H. (2005). «Eneida» Ivana Kotliarevskoho, tema i znachennia poemy [Ivan Kotlyarevsky's «Aeneid», theme and meaning of the poem]. *Dyvoslovo*, no. 3, pp. 10–12.
9. Plakhotniuk, O. (2014). Tvorchist Tarasa Hryhorovycha Shevchenka na baletnii stseni [Creativity works Taras Shevchenko on the ballet stage]. *Visnyk Lvivskoho universytetu*, vol. 15, pp. 171–176.
10. Stanishevskii, Iu. (2008). Ukrainskii baletnyi teatr : istoriia i sovremennost [Ukrainian ballet theater: history and the present]. Kyiv : Muzychna Ukraina. (in Ukrainian)